

РОЗДІЛ IV **Професійна освіта**

УДК: 371.134:811.161.2

Тетяна Костолович –
Рівненський державний гуманітарний
університет (м.Рівне)

Інтегративний зміст комунікативної професійної компетентності майбутніх учителів-філологів

У статті розглянуто структуру комунікативної професійної компетентності студентів-філологів, доведено її інтегративний зміст і склад, що вимагає застосування інтегративного підходу до її формування. Інтегративний підхід розуміється автором як системна організація дидактичного процесу, який забезпечує культурно-комунікативний розвиток студента, формування мовної особистості. Комунікативна компетентність як багатокомпонентна цілісність детермінує наявність у змісті трьох компонентів: предметного або когнітивного; позапредметного або діяльнісного, який забезпечує формування способів навчальної діяльності; надпредметного або культурологічного, спрямованого на засвоєння культури і формування здатності вступати в діалог культур. Технологічний аспект комунікативної компетентності містить особистісно зорієнтований, діяльнісний та культурологічний компоненти. Автором запропоновано засоби реалізації інтегративного підходу, який забезпечує формування усіх аспектів комунікативної компетентності. Найбільш ефективними визначено уведення спецкурсів і спецсеминарів інтегративного характеру, застосування проектних та інтерактивних технологій, які інтегрують знання з різних предметів і способів діяльності, поєднання різних видів діяльності, системне використання міжпредметної та предметної інтеграції.

Ключові слова: комунікативна професійна компетентність, інтегративний підхід, зміст, структура, засоби навчання.

Постановка наукової проблеми та її значення. Компетентнісний підхід упродовж останніх двадцяти років розглядається вченими – дидактами, методистами, лінгводидактами – як новий орієнтир модернізації освіти в Україні, одна з умов входження до європейського освітнього простору, про що свідчать численні публікації в періодиці, вихід рекомендацій наукових інституцій та монографій [2; 6; 7; 11]. Сформованість компетенцій як результат і мета навчання знайшла відображення у чинних програмах та інших нормативних документах. Але у мовно-літературній освіті це стосується лише загальноосвітньої школи, а запровадження компетентнісного підходу у процес навчання студентів-філологів ще не достатньо реалізовано.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність поняття «компетентнісний підхід», перспективи його впровадження в освітній процес розглядаються у багатьох вітчизняних працях учених-дидактів і методистів (І. Бех, Н. Бібік, С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Локшина, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, І. Родигіна, О. Савченко; Н. Голуб, О. Горошкіна, І. Гудзик, С. Єрмоленко, Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Семенов, Т. Симоненко, Л. Струганець, І. Хом'як, О. Хорошковська, Г. Шелехова та інш.). Проблемі формування комунікативної компетенції школярів, студентів, підлітків присвячено докторські і кандидатські дисертації з методики, педагогіки, психології, соціології О. Горошкіної, О. Семенов, Т. Симоненко, З. Столяр, Т. Бутенко, К. Касярум, О. Касьянкової, К. Климової, Н. Назаренко, А. Хом'як та ін. Виявлено і описано умови, принципи і підходи формування комунікативної компетентності, а праць, які б звертали увагу на взаємозв'язок багаторівневої організації цього структурно складного поняття та відповідних засобів і прийомів, поки ще мало. Це і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета і завдання статті полягають у розгляді структури комунікативної професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів, доведенні її інтегративної сутності, виявленні найбільш доцільних засобів її формування, серед яких основним має бути інтегративний підхід до навчання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На сьогодні комунікативна компетенція визнана ключовою характеристикою фахівця будь-якого профілю. Вона розглядається вченими як інтегративна характеристика цілісної особистості, з погляду дидактів – як одна з важливих умов навчання, а з методичної точки зору – інтегративна мета сучасного мовного навчання, конгломерат знань та вмій.

Уточнення й узагальнення відомостей з теоретичних та практичних розвідок дозволяє вказати на те, що паралельно функціонують терміни «професійна мовнокомунікативна компетенція», «комунікативна компетенція», що утруднює дослідження.

Так, у монографії К. Клімової зазначається, що мовнокомунікативна компетенція студента філологічного факультету – це наявність професійно-комунікативних умінь особистості спілкуватися в типових умовах професійної діяльності, володіти потенціалом дидактичного дискурсу, репрезентувати нормативні та доступні для сприйняття навчальні тексти; здатність розв'язувати комунікативні завдання в ситуаціях професійного спілкування [5].

Зауважимо, що у визначенні відсутня вказівка на мовну складову цього поняття, автором акцентується увага на мовленнєвих та комунікативних характеристиках. Далі науковець розкриває сутність поняття «*мовнокомунікативна професійна компетентність майбутнього вчителя*» (МКПК) як інтегровану особистісну якість, яка передбачає: 1) систематизовані знання про мову як найвище надбання цивілізації; 2) знання правил мовного спілкування; 3) знання норм сучасної української літературної мови, уміння і навички оптимального використання цих знань у професійному спілкуванні, спроможність до рефлексії, розвинуте «чуття мови»; 4) уміння і навички правильної побудови зв'язних текстів, зумовлених потребами професійної комунікації; 5) уміння користуватися інформаційно-довідковими джерелами для українськомовного самонавчання і самовдосконалення [5]. Усе зазначене стосується не філологів, а студентів педагогічних спеціальностей. Для нашого дослідження суттєвим є вказівка на інтегративний характер цього типу компетентності. В інших наукових розвідках структуру комунікативної компетенції магістрантів педагогічних спеціальностей потрактовано як сукупність мотиваційного, мовленнєвого, когнітивного, інформаційного, невербального, рефлексивного компонентів, а отже, підкреслюється її багаторівневність.

У монографії О. Семенової професійна компетентність вчителя української мови і літератури розглядається як інтегральна особистісна якість, що включає педагогічну, психологічну, лінгвістичну, мовну, комунікативну, фольклорну, літературну, етнокультурознавчу, методичну, інформаційну, дослідницьку компетенції й виявляється на високому рівні готовності студентів-філологів до педагогічної діяльності [12]. У цьому ж дослідженні доведено, що функцію інтеграційної ланки між філологічним, психолого-педагогічним, методичним блоками професійної підготовки виконують спецкурси, провідною установкою яких виступає поняття культуромовної особистості [12]. Терміном «професійна мовнокомунікативна компетенція» послуговується також і інший вчений Т. Симоненко, який під ним розуміє наявність професійно-комунікативних умінь особистості спілкуватися в типових умовах професійної діяльності, володіти потенціалом дидактичного дискурсу, репрезентувати нормативні та доступні для сприйняття навчальні тексти; здатність розв'язувати комунікативні завдання в ситуаціях професійного спілкування [13]. До складу цілісного утворення, яким є професійна мовнокомунікативна компетенція студентів-філологів, вчений зараховує чотири види компетенції: *лінгвістичну* (сукупність знань про структуру мовної системи, а також уміння оперувати цими знаннями у процесі професійної діяльності: аналізувати,

зіставляти, групувати факти мови, використовувати методи відповідного лінгвістичного опису); *предметну компетенцію* (наявність професійних знань у системі філологічних дисциплін, а також уміння застосовувати їх під час комунікації); *прагматичну* (оволодіння потенціалом дидактичного дискурсу); *технологічну* (вміння чітко й виразно висловлювати думку, знання законів техніки мовлення: правильна постановка дихання, розвиток голосу, нормативної дикції) [13, с. 114]. Учені лабораторії вивчення української мови чітко визначили компонентний склад комунікативної компетенції, до якого зарахували мовну, мовленнєву, соціокультурну та стратегічну (діяльнісну) [6]. Такий підхід ми знаходимо і у дослідженні З. Столяр [14]. Кожен вид компетенції має свої субкомпетентності. Так, до складу мовної у «Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти» уводять лексичну, граматичну, семантичну, фонологічну, орфографічну, орфоепічну субкомпетентності [3, с. 109]. *Лексична* – знання і здатність використовувати мовний словниковий запас. *Граматична* – знання і здатність користуватися граматичними ресурсами мови: розуміти й виражати значення, продукуючи і розпізнаючи правильно оформлені згідно з мовними принципами фрази та речення. *Семантична компетенція* розглядає здатність учня усвідомлювати і контролювати організацію змісту, охоплює лексичну семантику (зв'язок слова із загальним контекстом, внутрішньолексичні зв'язки), граматичну семантику, яка розглядає значення граматичних елементів, категорій, структур і процесів; прагматичну семантику, яка розглядає логічні зв'язки (підрядність, пресупозиція, імплікативність і т. д.). *Фонологічна компетенція* включає знання та навички перцепції і продукції звукових одиниць, фонетики речення (просодії), фонетичної редукції. *Орфографічна* охоплює знання і навички перцепції та продукції символів, з яких складаються письмові тексти. *Орфоепічна* – уміння правильно озвучувати написане [3, с. 118].

Мовленнєву компетенцію можна розглядати як сукупність окремих компетенцій у всіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Між видами мовленнєвої компетенції існує тісний взаємозв'язок. Компетенції у продуктивних видах (говоріння, письмо) передбачають сформованість і розвиток аудіювання та письма [15]. Соціокультурна компетенція містить соціальний та культурологічний компоненти, у складі яких можна виокремлювати інші складові. Усе це засвідчує складний інтегративний характер комунікативної компетентності.

Ознайомлення і аналіз навчальних планів факультету української філології засвідчили широкі можливості для інтеграції навчального матеріалу з різних блоків обов'язкових предметів та створення спецкурсів і спецсемінарів у блоці за вибором студентів.

Серед умов формування професійної комунікативної компетенції студентів-філологів найбільш суттєвими, на нашу думку, є урахування інтегративного (міжпредметного) характеру цього типу ключової компетенції, що відповідає сутності поняття; створення навчального середовища інтеграційного змісту, поєднання традиційних та інноваційних технологій (з наданням пріоритету проектним, інтерактивним, текстоцентричним та інформативним); збільшення ролі самостійної роботи (формування умінь працювати з різними видами наукової та пізнавальної літератури, самостійно здобувати інформацію), використання мультимедійних комплексів з різнобічними завданнями ситуативного характеру; застосування рольових та ділових ігор; взаємопов'язане формування умінь у всіх видах мовленнєвої діяльності; надання переваги комплексній роботі з текстами культурологічної тематики різних типів і стилів мовлення як дидактичному матеріалу під час проведення практичних занять тощо.

На сучасному етапі інтеграція розглядається як одна з педагогічних категорій, а інтегративний підхід до навчання – як стратегія та сукупність тактик в освітньому просторі або як реалізація ідеї інтегрування в навчально-виховному процесі. Інтеграція розуміється як процес пристосування й об'єднання розосереджених елементів або частин навчальної діяльності у єдине ціле за умов їх цільової чи функційної однотипності [9]. Актуальність

встановлення інтегративних зв'язків у формуванні цілісної системи знань, а отже, і цілісної особистості обґрунтував ще Ян Амос Коменський. Вчений одним із перших у світовій педагогіці поставив питання про можливість і необхідність інтеграції, окреслив шляхи її реалізації.

Теоретичний аналіз різних підходів до визначення поняття «інтеграція» показав, що дослідники по-різному потрактовують його сутність [4]. Інтегративний підхід у нашому дослідженні розглядається у двох аспектах: змістовому та технологічному. Щодо змістового компонента то інтегративна сутність комунікативної компетентності детермінує наявність у ньому предметного, або когнітивного, змістом якого виступають специфічні для предметної області знання, вміння та навички; діяльнісного (позапредметного), який забезпечує формування способів навчальної діяльності; надпредметного (культурологічного), спрямованого на формування здатності вступати у діалог культур.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, незважаючи на розходження в кількісному і якісному складі змісту компетенцій, дозволив дійти висновку про інтегративну багатокомпонентну сутність професійної комунікативної компетентності студентів-філологів, яка потребує застосування інтегративного підходу до її формування. Інтегративний підхід становить собою системну організацію дидактичного процесу, яка зумовлює культурно-комунікативний і професійний розвиток майбутніх вчителів-словесників. Саме інтеграція забезпечує єдність комунікативного і професійного змістового компонентів. Інтегративний підхід до навчання розглядається нами як стратегія та сукупність тактик в мовному освітньому просторі або як реалізація ідеї інтегрування в навчально-виховному процесі. Засобами реалізації цього підходу мають виступати створення та проведення спецкурсів і спецсеминарів інтегративного змісту, які поєднують навчальний матеріал мовного, літературного, культурологічного, педагогічного, методичного, соціального компонентів освітніх планів, удосконалення змісту педагогічної та виробничої практик. Серед умов формування професійної комунікативної компетентності студентів-філологів варто виокремити урахування інтегративної сутності ключової компетенції майбутніх вчителів-філологів; створення навчального середовища інтеграційного змісту, поєднання традиційних та інноваційних технологій, збільшення ролі самостійної роботи, використання мультимедійних комплексів з різнобічними завданнями ситуативного характеру тощо.

Наша наукова розвідка не претендує на остаточне вирішення проблеми, вона лише акцентує увагу на суттєвій рисі професійної комунікативної компетенції. Потребують подальшого дослідження такі аспекти питання, як розробка нових за змістом і формою дисциплін.

Джерела та література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич . – К.: Академія, 2004. – 344 с.
2. Голуб Н. Б. Компетентісно спрямоване навчання української мови: концептуальний підхід / Н. Голуб // Теоретична і дидактична філологія: Збірник наукових праць. – Випуск 12. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 26-22.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [за заг. ред. С. Ніколаєвої]. – Київ : Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Караман С. Інтегроване навчання / С. Караман // УЛВЗШ, 2005. – №1. – С. 46-51.
5. Клімова К. Я. Теорія і практика формування мовно комунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : [монографія] / К. Я. Клімова. – Житомир : Рута, 210. – 560 с.
6. Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі (матеріали круглого столу) // Українська мова та література в школі, 2012. – № 4. – С. 58-65.

7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [За заг.ред. О. В. Овчарук]. – Київ, 2004, 112 с.
8. Мацько Л. Мовна особистість українського словесника у світлі вимог модернізації освіти / Л. Мацько // Українська мова в освітньому просторі. – Київ, 2009. – С. 67-74.
9. Моргун В. Ф. Інтеграція і диференціація освіти: особистісний та технологічний аспект / В. Ф. Моргун // Постметодика. – 1996. – С. 41-45.
10. Носков В. Компетентність як складова підготовки фахівців у гуманітарному вищому навчальному закладі / В. Носков, А. Кальянов, О. Єфросиніна // Соціальна психологія. – 2006. – №5(19). – С. 110-121.
11. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному процесі / М. Пентилюк // Українська мова та література в школі. – 2010. – 2. С. 2-8.
12. Семенов О. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови та літератури / О. Семенов. – Глухів, 2002.
13. Симоненко Т. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: [монографія] / Т. Симоненко. – Черкаси, 2003.
14. Столяр З. В. Формування комунікативної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення синтаксису / З. В. Столяр. – К., 2015. – 20 с.
15. Хом'як І. М. Мовленнєва компетентність викладача вищої школи / І. М. Хом'як // Дивослово. – 2014. – №1. – С. 13-17.

References

1. Bacevich F. S. Osnovi komunikativnoї lingvistiki / F. S. Bacevich. – K.: Akademija, 2004. – 344 s.
2. Golub N. B. Kompetentnisno sprjamovane navchannja ukraїns'koї movi: konceptual'nij pidhid / N. Golub // Teoretichna i didaktichna filologija: Zbirnik naukovih prac'. – Vipusk 12. – Perejaslav-Hmel'nic'kij, 2012. – S. 26-22.
3. Zagal'noevropejs'ki Rekomendacii z movnoї osviti: vivchennja, vikladannja, ocinjuvannja / [za zag.red. S. Nikolaevoi]. – Kiiv : Lenvit, 2003. – 273 s.
4. Karaman S. Integrovane navchannja / S. Karaman // ULVZSh, 2005. – №1. – S. 46-51.
5. Klimova K. Ja. Teorija i praktika formuvannja movno komunikativnoї profesijnoї kompetencii studentiv nefilologichnih special'nostej pedagogichnih universitetiv : [monografija] / K. Ja. Klimova. – Zhitomir : Ruta, 210. – 560 s.
6. Kompetentnisnij pidhid do navchannja ukraїns'koї movi v osnovnij shkoli (materiali kruglogo stolu) // Ukraїns'ka mova ta literatura v shkoli, 2012. – № 4. – S. 58-65.
7. Kompetentnisnij pidhid u suchasnij osviti: svitovij dosvid ta ukraїns'ki perspektivi: Biblioteka z osviti'oi politiki / [Za zag. red. O. V. Ovcharuk]. – Kiiv, 2004, 112 s.
8. Mac'ko L. Movna osobistist' ukraїns'kogo slovesnika u svitli vimog modernizacii osviti / L. Mac'ko // Ukraїns'ka mova v osviti'omu prostori. – Kiiv, 2009. – S. 67-74.
9. Morgun V. F. Integracija i diferenciacija osviti: osobistisnij ta tehnologichnij aspekt / V. F. Morgun // Postmetodika. – 1996. – S. 41-45.
10. Noskov V. Kompetentnist' jak skladova pidgotovki fahivciv u gumanitarnomu vishhomu navchal'nomu zakladi / V. Noskov, A. Kal'janov, O. Efrosinina // Social'na psihologija. – 2006. – №5(19). – S. 110-121.
11. Pentiljuk M. Kompetentnisnij pidhid do formuvannja movnoї osobistosti v evrointegracijnomu procesi / M. Pentiljuk // Ukraїns'ka mova ta literatura v shkoli. – 2010. – 2. S. 2-8.
12. Semenog O. Profesijna pidgotovka majbutnih uchiteliv ukraїns'koї movi ta literaturi / O. Semenog. – Gluhiv, 2002.
13. Simonenko T. Teorija i praktika formuvannja profesijnoї movnokomunikativnoї kompetencii studentiv filologichnih fakul'tetiv: [monografija] / T. Simonenko. – Cherkasi, 2003.

14. Stoljar Z. V. Formuvannja komunikativnoï kompetentnosti studentiv filologichnih special'nostej u procesi vivchennja sintaksisu / Z. V. Stoljar . – K., 2015. – 20 s.

15. Hom'jak I. M. Movlenneva kompetentnist' vkladacha vishhoï shkoli / I. M. Hom'jak // Divoslovo. – 2014. – №1. – S. 13-17.

Костолович Т. В. Интегративное содержание коммуникативной профессиональной компетентности будущих учителей-словесников. В статье рассматривается структура коммуникативной профессиональной компетентности студентов-филологов, которая понимается автором как интегративное образование как на структурном, так и содержательном уровне, что предполагает применение интегративного подхода к ее формированию. Интегративный подход определяется как системная организация дидактического процесса, которая обеспечивает культурно-коммуникативное развитие студента, формирование его языковой личности. Коммуникативная компетентность как многокомпонентная целостность детерминирует наличие в содержании трех компонентов: предметного или когнитивного; внепредметного или деятельностного, обеспечивающего формирование способов учебной деятельности; надпредметного или культурологического, направленного на усвоение культуры и формирования способности поддерживать диалог культур. Технологический аспект содержит личностно ориентированный, деятельностный и культурологический компоненты. Автор предлагает средства реализации интегративного подхода к формированию коммуникативной компетентности студентов-филологов. Наиболее эффективными автор считает введение спецкурсов и спецсеминаров, применение проектных и интерактивных технологий, которые интегрируют знания разных предметов и способов деятельности, системное использование межпредметной и предметной интеграции.

Ключевые слова: коммуникативная профессиональная компетентность, интегративный подход, содержание, структура, средства формирования.

Kostolovych T. V. Integrative content of communicative professional competence of prospective teachers philologists. The article deals with the communicative structure of professional competence of students-philologists, its integrative content and structure that requires implementation of an integrative approach to its formation. Integrative approach refers to the author as a systematic organization of the didactic process, which provides cultural and communicative development of a student, formation of linguistic identity. Communicative competence as multicomponent integrity determines the availability of three components in the content: the objective or cognitive, out-objective or active, which provides formation methods of learning activities; above-objective or cultural aimed at the assimilation of culture and the formation of ability to participate in the dialogue of cultures. The technological aspect of communicative competence includes personality-oriented, active and cultural components. The author suggested means of implementing integrative approach which provides for the formation of all aspects of communicative competence. Inputting special courses and special seminars of integrative character and using of interactive technologies that integrate knowledge from different subjects and ways of activity, the combination of different activities, and system usage of interdisciplinary and disciplinary integration of subjects are defined as the most effective.

Key words: communicative professional competence, integrative approach, content, structure, teaching aids.